

Философиядағы агностицизм

ЖАРИЯЛАНДЫ
19.03.2021

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/92434/>

Әзімханова Ж.Б.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ магистранты

Жанатаев Д.Ж.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ профессоры

Агностик – адамның шектеулі қабылдауына байланысты әлем мен құбылыстар туралы толық білімді жоққа шығаратын адам. Ол адамдар шындықтың қайда екенін және өтіріктің қайда екенін білмейтініне сенімді. Бұл адамның дүниетанымы және әлемді әртүрлі қабылдауымен тікелей байланысты болады.

“Агностицизм” ұғымы ғылымда 1869 жылы пайда болды. Оны ағылшын натуралисті және биолог Томас Гексли енгізді. Грек тілінен бұл сөз “танымайтын” деп аударылып, өз ұғымында қолданылып жүр.

Гексли өзінің бұл тұжырымдамасын былай түсіндіреді: “Егер адамда ғылыми негізделген факт пен дәлелдер болмаса, ол белгілі бір нәрсені дұрыс деп айта алмайды. Мысалы, ғалым, егер фактілер болмаса, проблеманы шешу туралы сенімді сөйлеп, пікірімен бөлісе алмайды. Агностицизм гипотезаны ғылыми тұрғыдан зерттеудің әдісі болып табылады. Оны тәжірибе мен дәлелдерсіз сеніммен қабылдауға болмайды. Ондай жағдайда кез-келген ғылыми гипотеза теріске шығарылады немесе нақты негізмен расталатын болады”.

Агностиктердің ойлары мен бағыттар төмендегідей болады:

1. Қазіргі әлемді адам субъективті түрде зерттейді.
2. Агностиктер өз пікірлерін таңдамайды, өйткені олар әлемді біртұтас және дәл білуді жоққа шығарады.
3. Біз әркімнің өз көзқарасы бар екеніне сенімдіміз және дауласудың қажеті жоқ, өйткені бәрі дұрыс бола бермейді.

Агностицизмнің бағыттары мен формаларына келетін болсақ:

- Релятивизм. Ол салыстырмалылыққа негізделген. Бұл таным принципі, оның негізі сезімталдық болып табылады және ол объективті және тұрақты құбылыстарды көрсетпейді. Егер қандай да бір тұжырымдама шынайы және субъективті болса, онда ол білімнің объективтілігімен жоққа шығарылады және агностицизмге әкеледі.
- Иррационализм. Латын тілінен аударғанда “логикаға салуға келмейтін” деген ұғымды білдіреді.

Философиядағы агностицизм дүниетанымның өкілдері тек ғылыми және әлеуметтік негіздемеге сенімді. Философия – бұл тек ғылыми теориялық мәселе, оны даулау керек. Агностицизмдегі философияда тек регрессия, кері қозғалыс деген пікір бар, өйткені олар жауап іздемейді.

Агностицизм өкілдері барлық риторикалық сұрақтарға стандартты жауап береді, сондықтан олар ешқашан өздерінің пікірін дұрыс деп сезіне алмайды. Олардың жекелеген салаларда құзыреттілігі жоқ. Бұл тұрақты дүниетаным мен уақыт өте келе мүлдем өзгермейді деген пікірді ұстанған, өйткені агностиктер адамның айналасындағы әлемді толық біле алмайтынын айтады, өйткені абсолютті шындық жоқ және сіз оны қабылдауыңыз керек.

Агностицизм өкілдері:

- Дэвид Юм таным адамның субъективті тәжірибесімен байланысты екенін және адам нақты шындық туралы қорытынды жасай алмайтындығын айтты.
- Имануэль Кант, ең танымал агностик, адамдардан бөлек сыртқы әлем бар екеніне сенімді болды. Канттың агностицизмі біз сезім мүшелерін түзете алмайтын нәрселерді растау мүмкін емес деп санайды.

Ол әлемді білудегі шынайы проблемасы адам және оның ақыл-ойы деп санайды. Мысалы, Біз Құдайдың бар екенін шексіз дәлелдей аламыз немесе жоққа шығара аламыз. Яғни бұл жерде ешбір нақты жауап болмайды.

Канттың агностицизмінің орталық ұғымы “заттар” болды. Материалдық әлемнің барлық объектілері – бұл “заттар”, олар екі жақты сипатқа ие. Егер материалдық әлемнің қандай-да бір нысаны құбылыс ретінде танылса, ол феноменальды немесе “біз үшін жай ғана зат” болады, бірақ біз оны толық білмейміз.

- Герберт Спенсер адамдар «соңғы шындық» туралы білмейді деп сендірді, өйткені ғылыми түсіндіруден тыс құбылыстар бар. Мұндай теориялық тұжырымдарды метафоралық діннің арқасында ғана негіздеуге болады.
- Карл Поппер, бұрмалау әдісі туралы айтты. Адам шындықты растай алмайды,

бірақ өтірікті жойып, шындыққа жақын бола алады. Оның агностицизмінде прогресс – бұл алалаушылықты анықтау. Ал ғылыми фактор теориялық гипотезаларды фактілермен жоққа шығарумен анықталады.

Діндегі агностицизм. “Агностик” сөзі дінде жиі қолданылады. Агностиктердің сенушілер мен атеистерге қарсылығы бар. Алайда, атеистер Құдайдың қатысуын қатты жоққа шығарады, оларды сенбейтіндер немесе атеистер деп те атайды. Агностиктер болса Құдайдың барына да, жоғына да сенбей, оның тек ғылыми тұрғыдан дәлелденуін күтеді. Ал дін тақырыбы бұл адам санасында тұрақталып, сол танымның дәрежесінде зерттеледі.

Жоғары күштердің қатысуын дәлелдеу немесе жоққа шығару мүмкін еместігіндегі агностицизмнің жұмыс принципі. Агностиктің ең адал жауабы: “Құдайдың бар-жоғын ешкім біле алмайды”. Мұндай жауаппен агностик дінді сынға алып, сенушілердің шабуылдарынан зардап шекпейді.

Агностицизм мен скептицизм іс жүзінде ұқсас, өйткені агностик әлемді білуге немесе білмеуге болатынына сенімді емес болса, ал скептик: “біз әлемнің танымы туралы сұраққа жауап бере алмаймыз” дейді.

Қазіргі мағынада агностицизм – бұл білімге деген көзқарас тенденциясы, біздің біліміміздің шектеулі екендігі туралы жалпыланған ілім. Осыдан агностицизм проблемалары заттардың мағынасын іздеу ретінде пайда болады:

1. Адамдар танымның түбегейлі мүмкіндігін қарастырады, өйткені қазір бар нәрсені ғана білуге болады. Мысалы, сіз уақытты немесе айдаһарларды біле алмайсыз, бұл құбылыстарды тек қиялмен зерттеуге болады. Біз көрінбейтінді көре алмаймыз, өйткені іс жүзінде ол нәрсе жоқ.
2. Таным тәсілдерінің мәселесі. Адамдар қоршаған әлемді тану мүмкіндіктерімен шектеледі. Бір нәрсені дәлелдеу үшін барлық эксперименттерді жүргізуге болмайды, яғни агностицизмде прогресс болмауы мүмкін.
3. Сипаттау әдістерінің мәселесі. Адам көрген немесе естіген барлық нәрсені тура сипаттай алмайды, бұл да әлемді толық білудегі шектеу.

Агностицизм бір бағыттың бүкіл тарихын құра отырып, көптеген қайта құрулардан өтті. Ежелгі философияда адамдардың жеке пікірлері түрінде пайда болған ол белгілі бір бағытта қалыптасты. Бастапқыда бұл ежелгі грек философиясындағы пирронның скептицизмі болды, содан кейін Юм мен Канттың позициясының классикалық нұсқасы болды.

Егжей-тегжейлі агностицизм Юмның пайымдауларында пайда бола бастады. Ол барлық білім адамның тәжірибесімен зерттелетінін, яғни шектеулі екенін түсіндірді.

Сондай-ақ, агностицизм В.И. Лениннің сынынан өтті, ол агностицизмнің құбылыстар мен болмысты бөлетінін, демек, адамның сезімдерінен асып кетпейтінін көрсетті.

Қазіргі уақытта агностицизмнің көріністерінің бірі – конвенционализмнің эпистемологиялық ұстанымы. Оның мәні факт пен оның мәлімдемесіне байланысты, өйткені бұл процесс шартты болып табылады. Дәл сол фактіні әртүрлі түсіндірулер мен мағыналарда қарастыруға болады. Осыдан адамның танымдық функциясының кездейсоқтығы туралы қорытынды пікірлер пайда болды. Агностицизмнің тағы бір заманауи тұжырымдамасы — бұл мәселені шешуден бас тарту, өйткені ол “метафизикалық” болуы мүмкін немесе нақты дәлелдерге жол бермейді.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.